

ZPRÁVY Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA

Alternatívne tresty v aplikačnej praxi v Slovenskej republike

Alternative Penalties in the Application Practice in the Slovak Republic

Gustáv Dianiška,* Tomáš Strémy**

Abstrakt

Náš príspevok sa odvíja z obsahu plnenia vedecko-výskumnej úlohy Agentúry na podporu výskumu a vývoja s názvom „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky“. V prvej etape sme zhodnotili teoreticko-metodologické aspekty tejto problematiky (vydanie zborníka¹ a monografií²). V súčasnosti pracujeme na obsahu druhej etapy, kde problém restoratívnej justície a alternatívnych trestov posudzujeme vo výskumných súvislostiach. V tejto etape vystúpili do popredia práce na spresnení teoretických východísk výskumných aktivít, s dôrazom na využitie a uplatnenie kompenzačnej (restitučnej) teórie.

Klíčová slova

alternatívne tresty; metodológia; kriminálna geografia; prax sudcov; verejná mienka.

Abstract

Our contribution is based on content from the scientific and research tasks of the Agency to support research and development on „Restorative Justice and Alternative Sanctions System in the Slovak Republic“. In the first stage, we evaluated the theoretical aspects of this issue (edition monographs and conference proceedings). We are currently working in the contents of the second stage, where the issue of restorative justice and alternative penalties assessed in the context of research. At this stage, they come to the fore work to refine the theoretical results of research activities, with emphasis on the use and application of compensation (restitutionary) theory.

Keywords

alternative punishments, methodology, criminal geography, practice judges, public opinion.

* Prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc., Katedra propedeutiky právnických predmetov, Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave / Department of Legal Propaedeutics, Faculty of Law, Trnava University, Trnava, Slovak Republic / E-mail: gustav@dianiska.sk

** Doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD., Katedra trestného práva, kriminológie a kriminalistiky, Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave / Department of Criminal Law, Criminology and Criminalistics, Faculty of Law of Comenius University, Bratislava, Slovak Republic / E-mail: tomas.stremy@truni.sk

¹ STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha: Leges, 2014, 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.

² STRÉMY, Tomáš; KURILOVSKÁ, Lucia a Miroslava VRÁBLOVÁ. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015, 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.

1 Úvod³

Východisko pre voľbu metodologických princípov výskumu tvorila hypotéza o tom, že restoratívna justícia v Slovenskej republike je uplatňovaná v značnej nerovnováhe s retributívnou justíciou. Práce pokračovali tvorbou metodologických východísk a voľbou výskumných metód, osobitne s využitím metód kriminologického výskumu. Súbežne s prípravou výskumu prebiehala analýza zahraničných skúseností s uplatňovaním restoratívnej justície v právnej praxi, na základe ktorej bola spracovaná monografia s názvom „Restoratívna justícia“⁴.

Po schválení konkrétneho metodologického náčrtu úloh druhej etapy sa začali práce na konkrétnych metódach: metóda kriminálnej geografie, dotazník verejnej mienky o alternatívnych trestoch (ďalej len „VMAT“), dotazník uplatňovania alternatívnych trestov v aplikačnej praxi sudcov, predmetové heslá obsahovej analýzy súdnych spisov. Po ich prediskutovaní v riešiteľskom kolektíve sa rozbehli výskumné aktivity, ktoré priniesli zaujímavé výsledky. Nepodarilo sa však, vzhľadom na neochotu niektorých súdov, zatiaľ uskutočniť obsahovú analýzu súdnych spisov. Prácu riešiteľského kolektívu charakterizovala dobrá spolupráca, diskusia, ktorá podporila jeho úsilie o kvantitatívne vyhodnotenie výsledkov výskumu, ako aj ich kvalitatívnu interpretáciu. Súbežne s tým sa pripravil obsahový zámer konferencie, sústavne a priebežne sa riešilo jej materiálo-technické zabezpečenie. Snaha riešiteľského kolektívu vyvrcholila organizáciou medzinárodnej vedeckej konferencie s názvom „Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi“, ktorá sa konala dňa 29. 9. 2015 v priestoroch Trnavskej univerzity v Trnave, na ktorej bolo prítomných viac ako 50 hostí (z toho bolo 25 aktívnych účastníkov). Na tejto konferencii prezentovali členovia riešiteľského kolektívu výsledky metodológie výskumu, ako príspevok k aplikačnej praxi restoratívnej justície; kriminálnej geografie alternatívnych trestov v Slovenskej republike; výsledky dotazníka uplatňovania alternatívnych trestov v aplikačnej praxi a niektoré poznatky z činnosti sudcov; výskum verejnej mienky o alternatívnych trestoch pomocou sociálnych sietí. Bola zamýšľaná aj obsahová analýza súdnych spisov, ale pre nevôľu niektorých súdov nebolo možné túto analýzu realizovať.

V príspevku prezentujeme niektoré výskumné zistenia, ktoré súvisia s problematikou kriminálnej geografie s prístupom sudcov k problematike restoratívnej justície a ukladania alternatívnych trestov, ako aj problematike verejnej mienky k tomuto problému. V týchto otázkach dominovali predovšetkým členovia riešiteľského kolektívu: Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave - Ivan Šimovček, Gustáv Dianiška, Tomáš Strémy, Adrián Jalč, Miroslava Vráblová, Lucia Šimunová, Eva Szabová, Andrea Gregušová, Štefan Zeman, Kristína Jurišová.

Slovenská normotvorba v oblasti trestného práva od jeho rekodifikácie sa snaží uplatniť princípy restoratívnej justície v ich hmotných aj procesnoprávných aspektoch. Restoratívna justícia však neznamena len ukladanie alternatívnych trestov. Restoratívna

³ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

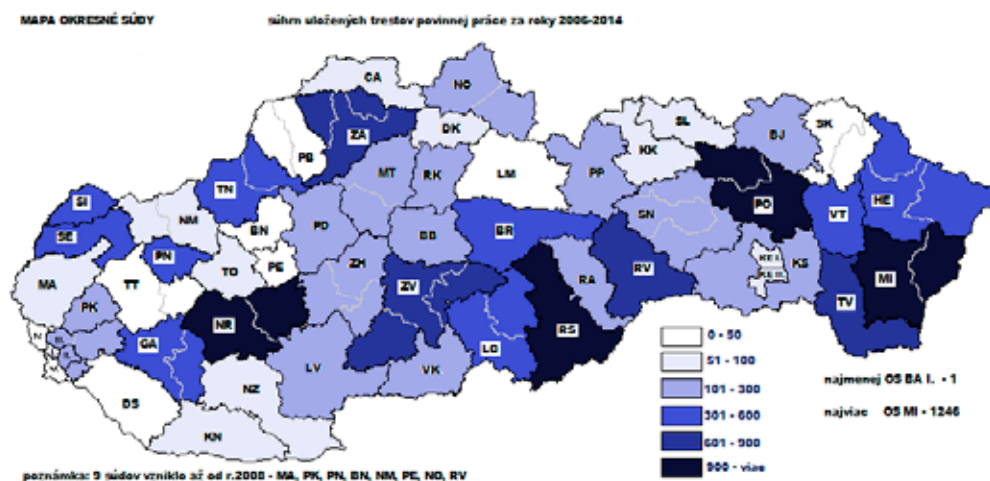
⁴ STRÉMY, Tomáš; KURILOVSKÁ, Lucia a MIROSLAVA VRÁBLOVÁ. *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015, 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.

justícia je koncepciou spravodlivosti, ktorá sa nesnaží dominantne o potrestanie páchatel'ov a ich izoláciu, ale o odčinenie nepriaznivých dôsledkov trestného činu a znovuobnovenie vzťahu so spoločnosťou za aktívnej spoluúčasti páchatel'a. Tento prístup, na rozdiel od retributívnej spravodlivosti, sa neobracia k minulosti, ale je orientovaný do budúcnosti.⁵

Riešiteľský kolektív za teoretické východisko výskumného problému považuje kompenzačnú (reštitučnú) teóriu a jej špecifickú podobu - restoratívnu justíciu. Metodológiu výskumu prezentujeme nielen ako súhrn či súbor metód, ale predovšetkým ako širší systémový teoretický celok tvoriaci ich rámec.

Presvedčili sme sa, že pre úspešné zvládnutie výskumnej etapy vedeckej úlohy je nevyhnutná spolupráca kriminológov a trestných právnikov. Východiskom pre túto spoluprácu je metodológia sociálnej vedy a analýza teórie o účele trestu. Teoretické východisko pre výskumné aktivity výskumného kolektívu tvorí kompenzačná (reštitučná) teória a jej špecifická podoba - restoratívna justícia. **Nejde o potlačenie iných teórií o účele trestu, ale o dosiahnutie ich určitej rovnováhy v resocializačnom procese.** Zatiaľ je restoratívna justícia uplatňovaná v značnej nerovnováhe s retributívnou justíciou.⁶

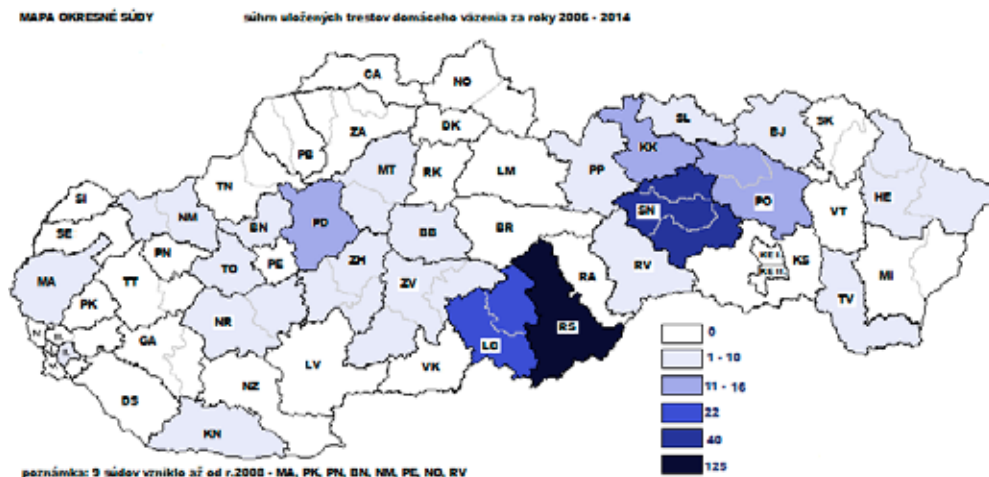
Osobitná pozornosť sa venovala ukladaniu trestov z hľadiska kriminálnej geografie v Slovenskej republike.

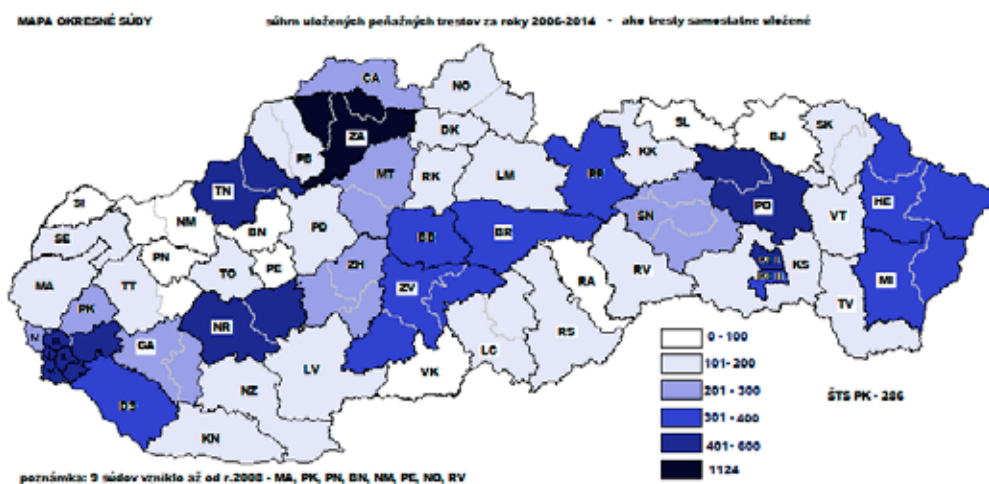
Mapa č. 1: Kriminálna geografia trestu povinnej práce v Slovenskej republike v rokoch 2006-2014

⁵ ŠIMOŤEK, Ivan. Ukladanie alternatívnych trestov ako problém normotvorby s dôrazom na trestné právo procesné. In: STRÉMY Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Praha: Leges, 2015, s. 106–124. ISBN 978-80-7502-104-5.

⁶ DIANIŠKA, Gustáv. Metodológia výskumu ako príspevok k aplikačnej praxi restoratívnej justície. In: STRÉMY Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Praha: Leges, 2015, s. 206–215. ISBN 978-80-7502-104-5.

Mapa č. 2: Kriminálna geografia trestu domáceho väzenia v Slovenskej republike v rokoch 2006-2014

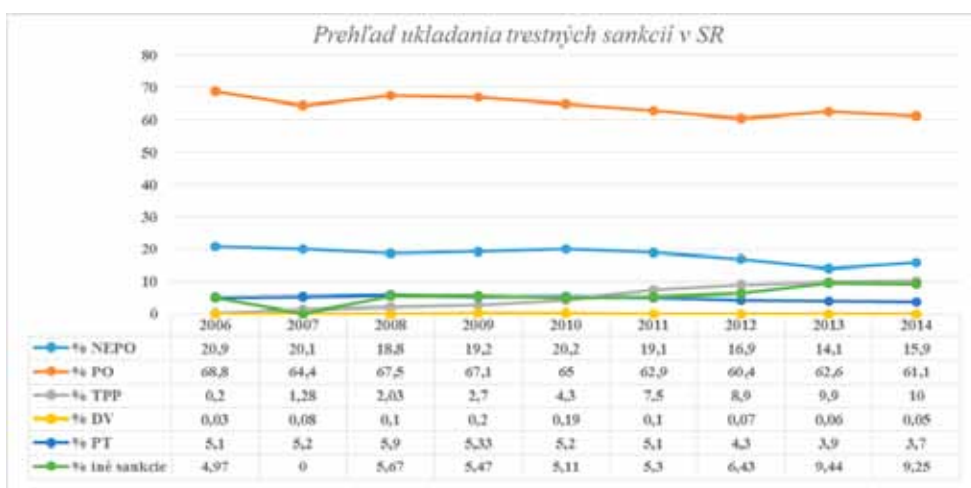
Mapa č. 3: Kriminálna geografia peňažného trestu v Slovenskej republike v rokoch 2006-2014

Z týchto zistení vyplynuli tieto závery:

- nízky počet uložených trestov domáceho väzenia – od 1. 1. 2016 predpokladaný nárast, a to spoukazom na zavedenie elektronického monitoringu osôb (ďalej len „ESMO“);
- každoročne vzrastajúci počet uložených trestov povinnej práce, ale ich pomer je k nepodmienečným trestom odňatia slobody stále relatívne nízky (aj s peňažnými trestami);

- trest domáceho väzenia sa v súčasnosti aplikuje vo väčšej miere len v Rimavskej Sobote;
- trest povinnej práce sa takmer vôbec neaplikuje v Trnave, Dunajskej Strede, Liptovskom Mikuláši;
- trest povinnej práce sa najviac aplikuje v Michalovciach, Poprade, Rimavskej Sobote a Nitre.
- peňažný trest sa aplikuje najmä v Bratislave, Žiline a Poprade.⁷

Riešiteľský kolektív (L. Šimunová, A. Gregušová) venoval značnú pozornosť alternatívnym trestom v súdnej praxi, resp. vzťahu sudcov ukladaníu alternatívnych trestov.

Graf č. 1: Prehľad ukladania vybraných trestných sankcií (v percentách) v SR od roku 2006-2014.

Z grafu je vidieť, že stále prevláda ukladanie podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody (červená čiara) ako tradičnej alternatívy k nepodmienečnému trestu odňatia slobody. Za rok 2014 bol tento trest uložený až 61 percentám odsúdených. Za podmieneným odkladom výkonu trestu možno naďalej pozorovať ukladanie nepodmienečného výkonu trestu ako najštandardnejšieho spôsobu trestania. Až potom nasledujú nové formy alternatívneho trestania ako trest povinnej práce, peňažný trest či trest domáceho väzenia, zatiaľ s menšinovým až raritným ukladáním.

⁷ STRÉMY, Tomáš a Alexandra DONEVOVÁ. Ukladanie alternatívnych trestov z hľadiska kriminálnej geografie. In: STRÉMY Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Praha: Leges, 2015, s. 216–228. ISBN 978-80-7502-104-5.

Graf č. 2: Graf vyjadrujúci frekvenciu rozhodovania sudcov o uložení alternatívnych trestov.

Aj otázka frekvencie ukladania alternatívnych trestov patrí medzi základné otázky v dotazníku. Vyjadruje, ako často opýtaní sudcovia ukladajú alternatívne tresty. Mala za úlohu zistiť funkčnosť alternatívnych trestov.

Z grafu č. 2 je možné vidieť, že viac ako polovica respondentov ukladá alternatívne tresty pravidelne alebo často. Vidíme, že 83 % sudcov ukladá tieto tresty aspoň v obmedzenej miere, ale je aj skupina 17 % sudcov, ktorí tieto tresty absolútne ignorujú a neukladajú.⁸

Riešiteľský kolektív osobitne zaujímalo zistenia vzťahu sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov. A. Gregušová prostredníctvom dotazníka skúmala úskalía ukladania a výkonu trestu domáceho väzenia, trestu povinnej práce a peňažného trestu. Osobitne zaujímavé zistenia prinisela analýza úskalí ukladania a výkonu trestu domáceho väzenia. Z výsledkov je zrejmé, že v danom čase (nakoľko od 1. 1. 2016 je celoplošne v Slovenskej republike spustený projekt „ESMO“) respondenti vyhodnotili, ako najväčšie úskalie nedostatočné zabezpečenie kontroly výkonu trestu domáceho väzenia. Ako druhý aspekt, nedostatočný vplyv trestu na resocializáciu páchateľa.

⁸ ŠIMUNOVÁ, Lucia. Uplatňovanie alternatívnych trestov v súdnej praxi I. – Vzťah sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov. In: STŘEMÝ Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Praha: Leges, 2015, s. 229–241. ISBN 978-80-7502-104-5.

Úskalia ukladania a výkonu trestu domáceho väzenia	N
nedostatočná spolupráca s PaMÚ	2
nedostatočné zabezpečenie kontroly výkonu trestu DV (elektronický monitoring)	19
nedostatočný vplyv trestu na resocializáciu páchatel'a	12
absencia zákonnej možnosti uložiť trest DV mladistvému	7
nemožnosť premeny TPP a PT na DV	3
iné	4

Tabuľka č. 1: Tabuľka vyjadrujúca počet z celkového počtu respondentov (47), ktorí označili konkrétne úskalia ukladania a výkonu trestu domáceho väzenia.

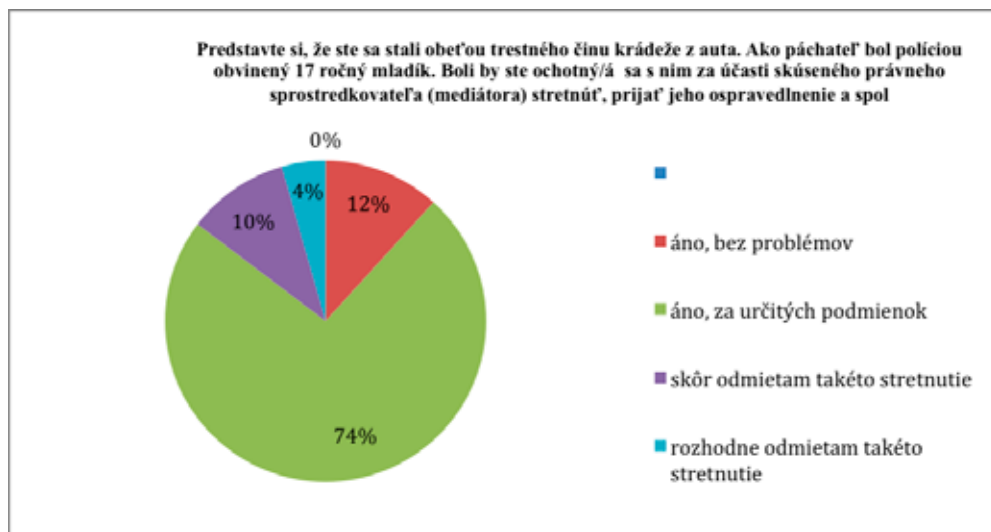
Úskalia ukladania trestu povinnej práce sú spojené s nedostatočnými možnosťami pre pracovné zaradenie odsúdených a u peňažného trestu pretrváva nedôvera sudcov vo vplyv trestu na resocializáciu odsúdeného. Z dotazníkového šetrenia jasne vyplýva, že spolupráca s probačnými úradníkmi v súvislosti s kontrolou výkonu trestu nie je z pohľadu respondentov zásadným problémom aplikačnej praxe, lebo len zanedbateľné percento sudcov označilo túto možnosť ako úskalia ukladania a výkonu alternatívnych trestov. Výsledky dotazníka podporujú úsilie Slovenskej republiky pre koncepčné riešenie nedostatkov spojených najmä s ukladáním a výkonom trestu domáceho väzenia, a to pristúpením k projektu ESMO a kreovaním zodpovedajúcej legislatívy, ktoré reagujú na potreby praxe. Navrhujeme pre budúcnosť zvážiť prijatie ďalších legislatívnych zmien a opatrení na odstránenie nedostatkov súvisiacich s ukladáním a výkonom trestu povinnej práce a peňažného trestu.⁹

Predmetom záujmu riešiteľského kolektívu bola aj verejná mienka o alternatívnych trestoch (tzv. „VMAT“). Dotazníkový výskum realizovala Kristína Jurišová. Dotazník VMAT bol venovaný verejnej mienke o aspektoch restoratívnej justície v oblasti trestnej politiky. Zamerala sa v ňom na názory slovenskej verejnosti k alternatívnym trestom a restoratívnej justícii, mieru punitivity, tolerance medzi občanmi, ako aj vnímanú informovanosť verejnosti o danej problematike.

Dotazník bol spracovaný online. Ide o vyhodnotenie výsledkov sondy na sociálnych sieťach. Autorka konkrétne analyzovala otázky zamerané na verejnú mienku o alternatívnych trestoch, a to konkrétne trestu povinnej práce, trestu domáceho väzenia, peňažného trestu a zákazu účasti na verejných podujatiach.

K dominantným zisteniam patrila aj špecifikácia verejnej mienky k restoratívnej justícii.

⁹ GREGUŠOVÁ, A.: Uplatňovanie alternatívnych trestov v súdnej praxi II. – Prax sudcov pri ukladaní alternatívnych trestov. In: STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Praha: Leges, 2015, s. 242–258. ISBN 978-80-7502-104-5.

Graf č. 3: Vzťah k restoratívnej justícii (v %)

Môžeme konštatovať, že na základe odpovedí našich respondentov je záver pre restoratívnu justíciu veľmi lichotivý. Až 74 % by za určitých podmienok pristúpilo na nami navrhnuté riešenie, 12 % by bez problémov pristúpilo k takémuto riešeniu a iba 4 % respondentov by rozhodne odmietli takéto riešenie.¹⁰

Výskumné aktivity riešiteľského kolektívu budú ďalej pokračovať:

V ďalšej etape riešenia výskumu sústredíme pozornosť nielen technicko-organizačnému pokračovaniu výskumu, ale osobitne zberu ďalších výskumných dát a údajov, ich následnému spracovaniu a vyhodnoteniu vo forme výstupovej časti zberu údajov. Je nevyhnutné pokračovať v oslovovaní ďalších respondentov, osobitne tých, ktorí majú skúsenosti s uloženými alternatívnymi trestami, probačnými a mediačnými úradníkmi, ako aj probantom verejnej mienky v klasickej (sociologickej) podobe.

Potrebné sa javí metodologicky zhodnotiť použité metódy s cieľom prispieť k ich skvalitneniu z hľadiska budúceho výskumu restoratívnej justície a alternatívnych trestov.

Výskumný kolektív plánuje znovu sa zaoberať obsahovou analýzou súdnych spisov alternatívnych trestov v niektorých okresných a krajských súdoch. Počítame tiež s agentúrnym výskumom verejnej mienky a riadenými rozhovormi s probačnými a mediačnými úradníkmi. Výskumné aktivity považujeme za potrebné obohatiť o kontinuálny výskum normotvorby alternatívnych trestov a podmienok ich efektívneho trestnoprávneho procesu vedúcich k účinnej resocializácii páchatel'a.

¹⁰ JURIŠOVÁ, K.: Verejná mienka o alternatívnych trestoch – výsledky sondy na sociálnych sieťach. In: STRÉMY, Tomáš (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*. Praha: Leges, 2015, s. 259–274. ISBN 978-80-7502-104-5.

Konkrétne bude úsilie jednotlivých členov riešiteľského kolektívu sústredené na riešenia týchto problémov:

- a) metodologické zhodnotenie výsledkov výskumu, použitých metód a vypracovanie postupov presadzovania výskumov do právnej praxe (Gustáv Dianiška, Ivan Šimovček, Tomáš Strémy),
- b) normotvorba alternatívnych trestov a analýza podmienok efektívneho trestno-právneho procesu ukladania týchto trestov (Ivan Šimovček, Eva Szabová),
- c) výskum verejnej mienky – agentúrny výskum (výberové konanie) a využitie výsledkov pre záverečnú správu (Gustáv Dianiška, Tomáš Strémy),
- d) priamo riadený rozhovor s probačnými a mediačnými úradníkmi (Miroslava Vráblová, Adrián Jalč),
- e) priamo riadený rozhovor s odsúdenými k alternatívnym trestom (Tomáš Strémy),
- f) prieskum dotazníkom pre páchatel'ov odsúdených alternatívnymi trestami (Viliam Hečko).
- g) obsahová analýza spisov alternatívnych trestov zameraná na kriminálnu kariéru páchatel'ov a osobnosť páchatel'a na Okresnom súde v Trnave (Lucia Šimunová, Ivan Smieško).

Postupné kroky sú namierené do právnej praxe, do vedeckej a pedagogickej činnosti, do rôznych popularizačných akcií zameraných na rôzne profesie v oblasti práva a príbuzných odborov pre konkretizáciu publikačných výstupov. V nasledujúcom období počítame s rozšírením literárnych zdrojov z oblasti alternatívnych trestov.

2 Záver

V článku sme sa poukázali na aplikovanie alternatívnych trestov v Slovenskej republike. Z obsahu príspevku je zrejmé, že najmenej ukladaným alternatívnym trestom v podmienkach Slovenskej republiky je trest domáceho väzenia, pričom otázkou zostáva, ako zareaguje aplikačná prax na zákon č. 87/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami v znení neskorších predpisov, ktorým sa zavádza elektronický systém monitorovania osôb, tzv. ESMO. Vo väčšej miere sa aplikuje v Slovenskej republike tradičný prvok restoratívnej justície, a to trest povinnej práce (cca 3.000 ročne) a o niečo menej peňažný trest (cca 1.300 ročne). Zároveň sme v článku rozoberali analýzu úskalí ukladania a výkonu trestu domáceho väzenia, z ktorého vyplýva, že za najväčšie úskalie respondenti považujú nedostatočné zabezpečenie kontroly výkonu trestu domáceho väzenia. Na záver príspevku sme sa zmienili o výskume VMAT, na základe ktorého môžeme konštatovať, že 74 % respondentov by za určitých podmienok pristúpilo na nami navrhnuté riešenie (stretnúť sa s mediátorom a prijať ospravedlnenie od páchatel'a trestného činu), 12 % by bez problémov pristúpilo k takémuto riešeniu a iba 4 % respondentov by rozhodne odmietli takéto riešenie.